

Nuoret vanhemmat vuosituhannen vaihteen Suomessa

Virve Murto

Teksti perustuu kirjoittajan väitöstilaisuuden lectio praecursoriaan Turun yliopistossa 15.9.2023. Vasta-väittäjänä toimi apulaisprofessori Eija Sévon (Jyväskylän yliopisto).

Virve Murto (2023) *Nuoret vanhemmat vuosituhannen vaihteen Suomessa. Vanhemmuuden lähtökohdat, vanhemmuuden jakaminen ja kouluttautuminen alle 20-vuotiaana esikoisensa saaneilla*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja B, osa 636. 354 s.

Lapsuuden nukkeleikeissä meillä oli vuotta nuoremman serkkuni kanssa hyvin selkeä roolijako. Vanhempana olin saanut vauvani 18-vuotiaana. Serkullani oli 17-vuotiaana vuoden vanha pienokainen hoidettavanaan. Vielä tuolloin ikä näyttäytyi meille vain numeroina, nuoret hyvin vanhoina, emmekä miettineet missä iässä olisi hyvä tai suotavaa saada lapsia. Emme huolehtineet siitä, oliko poikaystävää, pohtineet koulutuksellisia kysymyksiä tai sitä, miten yhteiskunnassa meihin suhtauduttaisiin. Lapsen maailmassa kaikki näyttäytyi hyvin yksinkertaisena.

Tämän jälkeen olen palannut pohtimaan vanhemmuuden oikea-aikaisuutta ja nuorena vanhemmaksi tulon seurauksia lukuisia kertoja. Asiasta puhuttiin nuoruudessa erilaisilla kokoonpanoilla seksin tullessa osaksi ihmissuhteita ja raskausuutisten kulkeutuessa toisinaan kulovalkean tavoin nuorten keskuudessa. Akateemisemmin olen pohtinut

teemaa tehdessäni graduani nuorista äideistä ja kouluttautumisesta, vielä useammin tänään tarkastettavan – suomalaisia nuoria vanhempia käsittelevän – väitöstutkimukseni äärellä.

Olen tutkimusta tehdessäni kuullut lukuisia kertoja sen, kuinka aiemmin lapsen saaminen nuorena on ollut normaalia ja tavalista. On totta, että aiemmin lapsia on saatu nuorempina ja ensisynnyttäjien keski-ikä on ollut matalampi. Kuitenkin tutkimukseni taustoituksessa osoitan, että aina viime vuosisadan alusta tähän päivään asti selvä enemmistö äidiksi tulleista on ollut vähintään 20-vuotiaita. Kahdenkymmenen vuoden rajapyykki on ollut näin olemassa jo yli sadan vuoden ajan. Sen merkitys on kuitenkin ajan saatossa vaihdellut. Siksi halusin keskittyä tutkimuksessani vielä verrattain nuoriin vanhempiin. Heihin, jotka elivät lapsiperhearkea vuosituhannen vaihteessa.

Väitöstutkimuksessani nuori vanhemmuus paikantuu näin aikaan, jolloin vanhemmaksi

tulo on myöhentynyt ja nuoruutta kuvataan pidentyneeksi. Monet saavat ensimmäisen lapsensa lähempänä 30 ikävuotta. Nuoruuteen on liitetty vapaus ja mahdollisuus elää vailla vastuuta toisesta ihmisestä.

Ikänsä vuoksi nuoria vanhempia onkin usein epäilty kyvyttömiksi siihen vastuuseen, mitä vanhemmilta vaaditaan. Etenkin nuorten äitien on pelätty jäävän yksin esikoistensa kanssa isien vetäytyessä taka-alalle tai jättäytyessä kokonaan pois. Huolta on kannettu myös nuorten vanhempien kouluttautumisesta. Tulisihan alle 20-vuotiaiden vallitsevien ihanteiden ja odotusten mukaisesti käydä lukiota tai suorittaa ammatillisia opintoja ja toisen asteen opintojen jälkeen siirtyä työelämään tai jatkaa opintoja mieluusti korkeakoulussa.

Eri lailla toimiminen ja toisenlaiset valinnat kiinnostavat. Median huomiota ja palstatilaa ovat saaneet erityisesti alakäisenä vanhemmiksi tulleet – vaikka suurin osa alle 20-vuotiaista saakin esikoisensa täysi-ikäisinä. Otsikoissa aina tv-ohjelmia myöten ovat loistaneet sanat teiniäiti ja teiniäitiys. Kuitenkin niin aiemmissa tutkimuksissa kuin myös haastatteluissaan nuoret äidit itse ovat nostaneet esiin ne ikävinä ja ennakkoluuloja vahvistavina käsitteinä. Nuorena vanhemmaksi tulo onkin usein esitetty julkisuudessa ongelmallisena, joskaan ei aina suoraan vaan välillisesti. Muun muassa toissa viikolla *Yle Uutiset* kehysti yleisesti vanhemmuuden tuentarpeisiin liittyvän artikkelinsa 18-vuotiaana äidiksi tulleen haastattelulla. Jäin itse pohtimaan, eikö nuoren äidin tilalla olisi voinut yhtä hyvin olla 32-vuotiaana isäksi tullut tai vaikkapa 28-vuotias äiti? Miksi juuri nuori äiti?

Yhteiskunnassa vallitsevaa asennoitumista nuoreen vanhemmuuteen voidaan ajatella kuvastavan myös sen, että alle 20-vuotiaiden raskauksien määrä on liitetty syrjäytymisriskiin. Tämä siitä huolimatta, että tutkittua tietoa suomalaisista nuorista äideistä heidän

omasta näkökulmastaan käsin on verrattain vähän saatavilla. Suomalaiset nuoret isät ovat jääneet sen sijaan vielä enemmän tutkimukselliseen paitsioon ja tuntemattomiksi myös mediassa.

Etenkin aiemmat kansainväliset tutkimukset ovat osin vahvistaneet stereotyyppiä. Kuitenkin tutkimuksissa monet nuoret äidit kuin myös isät ovat kertoneet nuorena vanhemmaksi tulon hyvistä puolista ja positiiivisista kokemuksistaan. Nuori vanhemmuus ei ole heidän puheissaan ollut ongelma. Aihepiirin aiempaa tutkimusta on tehty erityisesti Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa, joissa alle 20-vuotiaana lapsen saaminen on selvästi yleisempää kuin muissa länsimaissa. Niissä yhteiskunta erilaisine tuki- ja koulutusjärjestelmineen on kuitenkin hyvin erilainen kuin meillä Suomessa. Tulokset eivät täten ole suoraan siirrettävissä. Tutkimus on myös maailmalla ollut hyvin äitikeskeistä.

Omassa väitöskirjassani halusin vastata tutkimuksellisiin aukkoihin selvittämällä, mitä nuoret vanhemmat itse ajattelevat vanhemmuudestaan ja asemastaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Tahdoin tarkastella äitejä ja isiä, jotka ovat ikänsä puolesta erityisiä vanhempia ja vanhemmuutensa puolesta erityisiä nuoria. Heitä, jotka eivät suinkaan ole kasvottomia, vaan sisaruksia, naapureita, entisiä koulu- tai työkavereita, tuttavan lapsia ja puolittuttuja nuoria. Olin utelias kuulemaan, miksi toiset saavat esikoisensa niin paljon keskimääräistä aiemmin. Halusin tarkastella heidän elämäntilannettaan ja merkityksellisiä tekijöitä vanhemmaksi tulon taustalla. Olin kiinnostunut myös vanhemmuuden ja kouluttautumisen yhdistämisestä. Onhan koulutus ollut ja on yhä hyvin keskeinen osa nuorten arkea.

Tutkimukset ja tilastot osoittavat, että vastuu lapsista lankeaa yhä enemmän naisille kuin miehille. Yhteiskunnassa isien on haluttu osallistuvan yhä enemmän myös pienten

lasten hoitoon ja poliittisin toimenpitein on pyritty ohjaamaan perheiden ratkaisuja. Siksi halusin selvittää myös vanhemmuuden jakamista, joka osaltaan luo edellytykset myös nuorten vanhempien koulutuksellisille valinnoille. Keskityin erityisesti juridiseen vanhemmuuden ja siihen, miten vastuuta jaettiin esikoisen toisen vanhemman kanssa. Jäivätkö äidit oletusten mukaisesti yksin?

Aiemmista tutkimuksista poiketen halusin yhdistää erilaisia aineistoja kokonaisuudeksi ja toteuttaa tutkimukseni montaa menetelmää hyödyntäen. Ensin toteutin postikyselyn nuorille vanhemmille, jonka lähetin kaikkiaan 1530. Vastauksia sain takaisin 308. Äitien vastausinto oli odotetusti isää suurempi. Olin kuitenkin ilahtunut ja onnellinen saamastani 87 nuoren isän vastauksesta, sillä aiempien tutkimusten perusteella oletin isien tavoittamisen olevan haastavaa. Sain kerättyä monenkirjavan vastaajien joukon, jossa oli niin pienten lasten vanhempia kuin nuorienkin äitejä ja isä. Toiset olivat saaneet esikoisensa 15-vuotiaina, toiset juuri ennen kuin täyttivät 20 vuotta. Nuorimmat vastaajista olivat 18-vuotiaita ja vanhimmat 35-vuotiaita.

Kyselyä täydensin haastattelemalla 32 kyselyyn vastannutta. Äitien haastatteluja tein 21 ja isien 11. Haastatteluja tehdessä tuli matkattua eri puolille Suomea, vaikka suurin osa toteutui eteläisen Suomen kaupungeissa. Kohtasin kasvokkain ja virtuaalisesti erilaisissa perhetilanteissa eläviä ja erilaisia koulutusvalintoja tehneitä tutkittavia. Nuorten vanhempien omien näkemysten ja kokemusten lisäksi asemaa analysoidessani hyödynsin kattavasti erilaisia tilastoaineistoja. Näin nuorten vanhempien vastaukset eivät jääneet vain yksittäisiksi numeroiksi, vaan ne suhteutuivat ikäisiinsä ja toisiin vanhempiin.

Tutkimukseni tulokset toisaalta vahvistavat ennakkokajatuksia, mutta tarjoavat myös paljon uutta tietoa nuorten vanhempien elämästä. Tulokseni osoittivat, että raskauden

yllätyksellisyys sekä toivottu ja oikeanlainen elämäntilanne ovat merkityksellisiä tekijöitä nuoren vanhemmuuden taustalla. Nuorten vanhemmaksi tulossa on kyse yhtä lailla halusta saada lapsia kuin oletamus vahingosta tai piittaamattomuus ehkäisystä. Erityisesti täysi-ikäiset äidit olivat toivoneet lasta nuorena. Ikä oli heille hyvän äitiyden resurssi eikä este. Lasta toivoneiden elämäntilanne piirtyi samankaltaisena kuin vanhemmallakin iällä lasta toivovilla. Nuorilla vanhemmilla elämäntilanne oli vain nopeutunut. Alaikäisillä ja nuorilla isillä kyse oli enemmän vastuun kantamisesta raskauden yllättäessä. He halusivat toimia oikein. Nuoreen vanhemmuuteen liittyy myös ylisukupolvisuutta ja etenkin tietyissä uskonnollisissa yhteisöissä vallitseva nuoren vanhemmuuden malli. Kotoa saatu malli ilmeni selvästi kyselyssä, mutta ei korostunut haastateltujen puheessa. Samoin uskonnon vaikutus oli läsnä toisten, vaikkakin pienen joukon, elämässä.

Vanhemmuuden lähtökohdat heijastuivat vanhemmuuden jakamiseen. Monet nuoret isät olivat aktiivisia, läsnä olevia vastuunjakajia myös mahdollisen eron jälkeen. Nuoret äidit elivät nuoria isä useammin uuden kumppanin kanssa tai yksin. Tutkimus osoitti äitien yksinhuoltajuuden olevan selvästi keskimääräistä yleisempää, kuten aiemmissa kansainvälissä tutkimuksissakin on todettu. Juridisen vanhemmuuden jakamisen käytännöt olivat nuorilla vanhemmilla eron jälkeen yllättävänkin perinteisiä.

Tutkimukseni osoitti, kuinka elämäntilanteen ja siihen sisältyneen vanhempien keskinäisen suhteen ohella kyky kantaa vastuuta oli tärkeä isien sitoutumiseen vaikuttanut tekijä. Suurin osa nuorten äitien esikoisten isistä oli vain muutaman vuoden äitejä vanhempia. Tämä heijastui vanhemmuuden ja nuoruuden yhdistämiseen. Usea haastattelemani nuorena isäksi tullut samoin kuin nuorten äitien esikoisten isä kamppaili suuresti nuoruuden ja vanhemmuuden ristipaineessa. Nuorista isistä

saattoi kipuulujen ja vanhempien keskinäisten ristiriitojen myötä tulla poissaolevia tai vastuunkantoa yrittäviä isiä, nuorista äideistä yksin vastuuta kantavia.

Koulutuksen tarkastelu osoitti nuorten vanhempien koulutustason olevan keskimääräistä matalampi. Aiempien tutkimusten perusteella tulos ei yllätä. Kyse ei kuitenkaan ole yksin nuorena lapsen saamisesta. Opiskelumotivaatio ja koulutukselliset tavoitteet jo ennen lasta samoin kuin kotoa saatu koulutuksellinen malli vaikuttivat. Monet tutkittavista olivat tyytyväisiä ammatilliseen tutkintoon ja sen myötä työllistymiseen, harvemmat tavoittelivat korkeakoulututkintoa. Ammatilliselle koulutukselle annettua arvoa ei tulisikaan yhteiskunnassa unohtaa. Tärkeää on kuitenkin pitää erilaiset reitit auki myös korkeakoulutukseen ja tukea nuoria heidän omien tavoitteidensa saavuttamisessa.

Nuorilla vanhemmilla lapsi heijastui monin tavoin opiskeluihin asettaen erilaisia reunaehdoja. Väitän, ettei nuorten vanhempien asema opiskelijoina ole yhtä hyvä kuin heidän lapsettomilla ikätovereillaan. Suurin osa koki opiskelijavanhemmuuden haastavaksi ja erilaisin joustavin opiskelukäytännöin voitaisiin edistää vanhemmuuden ja opintojen yhdistämistä laajemminkin yhteiskunnassa. Arjen aikataulujen lisäksi taloudellinen toimeentulo oli merkittävä este tai haaste opinnoille. Elatusvelvollisuuden myötä opintojen ohella työskentely ei ollut samalla tavoin valinta tai vaihtoehto kuin lapsettomana. Opintorahan huoltajakorotus näyttäytyy tutkimukseni perusteella merkityksellisenä tasa-arvoa edistäväenä etuutena. Erityisesti se parantaa nuorten etäisien asemaa opiskelijoina.

Nuorimmat äideistä olivat ikäisiään useammin kotona vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa, mutta erot tasaantuivat iän myötä. Äidit jäivät useammin pienten lasten kanssa kotiin, jolloin heidän opintonsa viivästyivät isien opintoja enemmän. Nuoret äidit

eivät kuitenkaan näyttäytyneet koulutusta karttavilta kotiäideiltä, vaan haasteita heidän opintoihinsa saattoivat tuoda jaksottaiset ja pitkittyvät poissaolot. Panostamalla henkilökohtaiseen ohjaukseen ja vankistamalla sen avulla opintoihin kiinnittymistä, voitaisiin tukea nuorten äitien kouluttautumista.

Tulosteni perusteella väitän, että nuoren vanhemmuuden jänniteisyyden ja ajatellun ongelmallisuuden ytimessä ovat vanhemmuuden ja nuoruuteen liitetyt erilaiset ihanteet, sosiaaliset normit ja odotukset vastuunkannosta. Perinteiset sukupuolittuneet vanhemmuusroolit heikentävät nuorten äitien asemaa. Yhteiskunnassa nuorille isille ei aseteta samanlaisia odotuksia vastuunkannosta kuin äideille, jolloin isien on enemmän mahdollista valita osallistuako vai ei. Ikä ei sen sijaan näyttäydy tutkimukseni perusteella niin merkitykselliseltä nuorten vanhempien asemaa määrittävältä tekijältä kuin sukupuoli.

Väitöskirjassani väitän, että nuorten vanhempien kohdalla kahden erilaisen roolin yhdistäminen synnyttää erityisyyttä. Tämä siitä huolimatta, että nuorten vanhempien valintoja ohjaavat yhtä lailla monet vallitsevat kulttuuriset ihanteet ja yhteiskunnan sukupuolittuneet odotukset kuin toisiakin nuoria ja vanhempia. Lisää tutkittua tietoa tarvittaisiinkin erityisesti nuorten vanhempien tuen tarpeista sekä nuoruuden ja vanhemmuuden yhdistämisestä arjessa. Tutkimukseni kuitenkin osoittaa, ettei erityisyys ole aina ongelmallista. Suomalainen nuori vanhemmuus on moninaista ja nuorten vanhempien asema kompleksinen. Tutkimukseni tulokset mahdollistavatkin meidän jokaisen tarkastella uudelleen omia käsityksiämme nuorista vanhemmista, vanhemmuudesta ja nuoruudesta. Olisimmeko valmiita näkemään ongelmien sijaan mahdollisuuksia? Onhan Suomessa jo vuosien ajan keskusteltu huolestuneina syntyvyyden laskusta ja sen vaikutuksista huoltosuhteeseen. Voisiko aikuistenkin maailmassa erilaisuus olla normaalia?